

## LIFT I NJEGOVA KOKETERIJA

Ima u njemu nešto od neke ispovjednice, intimnoga budorara, diskretne kabine, telefonske govornice, a ja u njemu vidim i jedan zrakoplov, podmornicu i vjedro za vodu što visi o koturu povrh bunara. Nisu me Orfej i Dante uveli u podzemni svijet. U područja hladovine i tamne svježine uvodi me samo lift, a osobito po ovoj žezi, dok prima samo krvave kapljice mogega znoja. To je neka kutija, dražesna igračka: najzad jedini dražesni predmet kojim mogu lako rukovati, jer aparat za brijanje ne izgleda mi suviše šarmantan. Volim njegovo crveno svjetlo i, u očekivanju uspona u više carstvo, tražim prispodobe za njegovu graciju i šarm. Turobna je i jednolična njegova pjesma, ali ja odmahujem rukom: pustimo, ovako pjevuše mehanizmi. Pomalo i lupa: na svakom spratu jedan ritmički udar, da možete uhom osjetiti dokle je stigao, do kojega stupnja kućne visine. On me vodi u domaći mir, u svečani trenutak kada ću moći barem da izrežem i prolistam neku knjigu. Ah, u knjigama nema ono što ima u meni. Zato baš njih i cijenim.

Ali lift volim. Mislim: koliki su u njem po prvi put odahnuli. Spašava me od susreta s indiskretnim očima. U njemu mogu da razmišljam o teoriji relativiteta. Ali ovdje je razmišljanje sabranije, zaključano, mirno i sve relativnije. Jer, najzad, još u liftu moram izvaditi svežanj ključeva iz džepa. Dižem se k suncu. Ne, k jednoj mansardi. Ali Ivan Mažuranić nije imao ovaj motiv za pjesmu. Romantika stroja. Romantika u mehanici. Kako to odgovara našem vremenu, meni, mojem s-e-r-d-c-u! Tjera me elektrika, i to u jednoj

drvenoj strijeli, u živoj strelici. A ona ječi, plače, uzdiše. Cvili drvo kao javorova šuma, od koje je Stradivarius u Cremoni pravio gusle. Oh, i ja uzdišem: prvi Oh! i prvi Ah! moga života. Valjda od sparine. Ranije uzdisanje kao da mi je zabranio bonton i... no... Marina Cvetajeva!

Dižem se u više sfere izmičući dosadi i zadihanosti stubišta. Sâm sam kao sardina, srećna što je ostala sama u kutiji. Penjem se prema atmosferi, k oblacima. Ima i liftova u koje se može izvana zagledati. Tako vidjeh onomad djevojčicu sa šestoga sprata kako se uzvinu u poeziju visina kroz totalnu predanost poletu, ravno k anđelima, u teatralnoj apoteozi mojega sna i maglovitosti. Činilo mi se da stepski vjetar vije u njenim haljinama... U zrak, k snima! Jasnije: na neki vulgarni i otrcani šesti sprat. Nisam uzdisao. Mehanički anđeo uzvisio se o konopcu. O teatralnom končiću. Došao je u carstvo lutaka i štakora, među biglisanja kakvoga zaostaloga kanarinca, kao leptirića.

Budući kroničar, budući historičar kuće, doma i nastambe, a današnji feljtonista morat će da se pozabave liftom. Lift je mehanički aparat, velika poezija moderne zgrade. Pjesničkiji je, a možda i mnogo podnošljiviji od svakoga gramofona. Ko ga je pustio u eter, ovako poput neke rakete? Prije nego je dospio k nama bilo ga je na Zapadu. Činilo se: višespratne kuće gube kapije, mijenjaju fasade, ali lift se širi. Izazivao je pascalski strah nad ponorima. Sada lift uvjetuje arhitekturu nebodera, jer bez njega niko ne bi pristao da stanuje na tim vrtoglavim visinama. Malo ima nebodera u zapadnim metropolama prema novom kontinentu. Ima ih dakako i u Madridu, a i Ljubljana ima svoj nebotičnik. U nekim zgradama ima po više liftova: ako slučajno stanujete u prvom, drugom ili trećem suterenu, čujete kako danju i noću liftovi nad vašom glavom kreću i bruje od prizemlja na više zaravanke u raznim krilima kuće.

Ima liftova po magazinima, a nekima se kreću čitave mase posjetnika. To su mušterije, a meni izgledaju manifestanti noseći gazdi svečaru kitu cvijeća. Gotovo da dođe čovjeku da zatraži vozni red. I iz lifta vidim nove unutrašnje izgleda kuće. Mnoga je mrka i zatvorena, a druga se širi i nudi za pohod i veselje dobrodošlim gostima. Magazin je otvoren kao dlan, on se pruža u jasnu i bjelodanu dobrodošlicu. Najmanje se u njemu bojim kiše. Samo ne znam kako je jadnom čuvaru lifta. Na nekim drugim stubištima gledao sam u trenutku noćne kiše vijugave munje na svim prozorima, čitavu pirotehniku neba u slomljenim crtama. U liftu me munja ne bije, munjina mi daje naknadu za to što se ne vozim tramvajem ili automobilom. Eto, i ja sam nehotice sposoban za mala i potresna putovanja.

Neće više biti modernoga romana bez lifta, kako ga neće biti bez telefona, radioaparata, elektrike i domaće kupelji. Samo je dobro što nas je minulo ludilo svega toga. 1859. izgrađen je prvi lift: neboderi čekaju još 30 godina. Nazvali su ga »vertikalna šarafska željeznica«. Zašto tako teško ime? Mogli su ga smjesta okrstiti: dizalica, uspinjača, elevator itd. Ali dizalica ima više vrsti: obično služe za dizanje i prenošenje predmeta, iskrčavanje i pretovarivanje robe ili materijala. Nekim dizalicama prenosi se ugljen ili tupina, drugima se tereti prtljag i tovar na brod, trećima se dižu knjige u viši sprat biblioteke (*monte-charge*). Sve to i još drugo ima razna imena i tehnike.

O da, u liftu se može snatriti i sanjariti. Često nađete neku *res derelicta* u penjanju: tramvajsku kartu. Vožnja tamo i ovamo... Da se javi kakav moderni Lesageov hromi đavao, on ne bi više kućne tajne gradskoga stanovništva tražio kroz prozirnost krova (i ti krovovi nestaju u južnijim krajevima Evrope, dotično poravnavaju se), on bi ih tražio u liftu. Moderni đavao ne bi gledao ni pravio smotru verti-

kalno ni perpendikularno nego horizontalno. Ali mi, bez pronicavosti đavola, mi ne otkrivamo nikakve kućne tajne, mi opažamo glatke i mirne površine, objektivne i neprobojne kao plavi ledac mora, kao čista jezerska ogledala.

Do bijesa, zašto govorim o liftu? Bilježim predmet za svoje buduće pjesme. Neka zlobe i pizme kritike unaprijed znadu o čemu ću u dogledno vrijeme pisati! Ako je Marcel Proust opisao jednu vožnju kočijom, fijakerom, zašto ja ne bih opjevao svojih 1000, 2000, 3000 vožnja liftom? Idem na velike brojke. No i to je dio našega napetoga, modernog osjećaja života.

Lift je za Latine bio ascensor, pa ipak mnogi njihovi pisci zovu ga ovim anglicizmom, jer je to snobovskije, mondenije, upućuje da su gospoda bila u velikim hotelima, u palačama. Tu zbilja liftovi moraju da su najzanimljiviji (zaključujem sigurno po filmu). Kada tek pomislim da o liftu nešto napišem, sjetim se da o toj temi već ima literature. Ima je u Einsteinu, Williamu Jamesu, Bergsonu. Einstein uobražava o liftu, gdje bi čovjek izišao iz gravitacionoga polja zemaljske teže, više teoretska pretpostavka, zamišlja rubac koji bi usporeno padao na zemlju, dok se lift ne bi razlupao. No James i Bergson, očividno pred već drevnim sistemom lifta, zriju mitološki ili suprateološki Genij Života, anđela, koji se javlja osobi što baš hoće da upadne u ponor, te ju spasava. Očividno, i James je čitao Edgara Allana Poea, a slatki Bergson nije mogao a da ne udari u zavodljive žice filozofske romantike i pijetizma. Ima još ine književnosti o liftu. John Forester je napisao humorističku ili satiričku crticu o štrajku liftboya, koji na najlakši i najekspeditivniji način dezorganizuju ogromni poslovni i kapitalistički život New Yorka. Jedan snažan gangster penje se bez lifta na 25. kat, gdje toliko oslabi i smalaksa da mu dobri ljudi moraju pružiti prvu pomoć; bankiri i kapitaliste, radi

urednoga vođenja papirnatih poslova, sele se na najniže spratove hotela, na vrhunce nebodera dolaze sami policajci da spriječe ispražnjene zone od nereda i poremećaja, od juriša razbojničkih haramija kojima su izvjesno noge čvršće. Eto moći dugmeta, šarafa, vitla, vijka! Evo utjecaja čekrka i ždralova! Meksikanci su preveli ovu Foresterovu stvar pod naslovom *Rat elevadorista*. A »elevadorista« znači liftboy, liftman, ukratko upravitelj i ravnatelj lifta. Nekoliko starih praznovjernih Amerikanaca zaključuju:

– Providnost se osvećuje, čovjek se odrekao svoje slobodne volje, toga božjega dara, da bi je postavio u ruke stroja. Sada se stroj okreće protiv nas. Primiće se sat kada će nas roboti poubijati.

Refleksije! Poslovni život i kob poduzeća nalaze se u rukama onoga skromnoga strojara, mahinografa, za kojega je trebalo spremati naročite odredbe i radi kojega sam, dragi čitaooče, sve ovo napisao. Kapital, bankarstvo, industrija povjerali su se stroju. O mogućnosti izdaje toga stroja, o mogućnosti »prepada« na nj nije niko razmišljao. I Marcel Proust je u stroju samo uživao, što bi bez njega bila plaža, rivijera, balneologija! Bi li se modernista zaljubio bez toga *aparata*? A Marcelu stroj i čovjek koji s njim upravlja postaje isto! Treba samo pozvoniti!

Ima liftova lijepih i ružnih, besplatnih i koji automatski gutaju dinar ili dvodinarku, starih i novih, raznoga tipa. Diskreciju i rezervu svojeg opstanka povjeravamo njihovom krivom ključu, ključiću. Ali svima je ovo zajedničko: podučavaju me važnosti vertikale. Elem, moj osobni lift ima ovu osobinu: može se s njim na više, ali ne na niže. Zato sam na nj udario pjesničku lozinku: »Penjati se, a ne silaziti!« Mani pjesnika otkrit će ovu zagonetnu podudarnost u etiketi. Ne govorim o čekaonicama, o stajalištima, sa svim dugočasnostima antišambriranja. Vraćam se

liftovima. Oni su obično ono dragocjeno vrijeme kada sam posve sam. U nekima od njih ljudi koji nikada ne zavire u ogledalo imaju vremena da se ogledaju na svjetlu amalgama i da poprave kravatu. U njima je čarobno svjetlo kada se noću popnete na visoki tamni sprat. Nisam ušao u lift jednoga dana kada sam se pobojavao da će otmjena dama u toaleti otkriti kako miriše moj debeljački znoj. Obično se u liftu otkrije najskromnija deklica u kući koja čisti drvo i staklo nekim mazom ili bojom.

Mislim da je i ona tada srećna: vozi se više puta gore-dolje. Mehaničke vožnje svima dosta imponuju: ne treba plaćati vrteške ni shimmy toboggane. Ona je skromna i miriše na svoj tehnički posao. Koliko sam se duže od nje po kilometraži vozio, ako sam ujutro zaspao na prvom tramvaju i bez naplate takse nekoliko puta uzastopce izvršio put od polazne do zadnje postaje i natrag! Dosta čudno: mi smo djeca kakve drevne historijske i zapuštene pokrajine. A osobe s kojima stupamo u dodir i koje su za nas važne jesu: liftboys, kinooperateri i tipkačice! Mehanička napreduje, a ja vidim ono što je u njoj najneškodljivije. Ako i kupim utiske na asfaltu, odsada pišem stihove samo u liftu, jer bi mi se u kupelji smoćio slog, a u bioskopu ne vidim. Ako dakle naškrabam sonetni vijenac ili rapsodiju liftu, nemojte sumnjati u mene, njegov praizvor, njegovu autentičnost! Jer i lift pjeva, pjevuši i odjekuje! A vjerujte: ništa nenosnije od pipca za vodu, mnogo milije od svakoga vergla i brojne koncertine!